



મારું નામ નીલાભાઈ છે. વર્ષો પહેલાંની આ વાત છે. એ સમયે હું નાનો બાળક હતો. મારા પિતાજી ખેત-મજૂરી કરતા. હાલમાં હું નિવૃત્ત જીવન ગાળું છું. એ સમયના મારા અનુભવો તમારી સાથે આપ-લે કરવા માગું છું.

મોટું સ્થળાંતર

લગભગ સિતેર વર્ષ પહેલાંની વાત છે. મને યાદ છે તે સમય, જ્યારે હું દસ વર્ષનો હતો ત્યારે અમે અલ્યારનો ટંડો ગામ (હાલ પાકિસ્તાન)માં રહેતા હતા. તે સમયે, અમારે ખૂબ વેઠવું પડેલું. ખૂબ ચહલ-પહલ (hustle-bustle -હસલ-બસલ) ચાલતી હતી. મને સમજમાં નહોતું આવતું કે શું થઈ રહ્યું છે. એક દિવસ બાપાએ અમને કહ્યું કે આપણે ગામ છોડવાનું છે અને બીજી જગ્યાએ સ્થળાંતર કરવાનું છે.



શિક્ષક માટે : આ પાઠ ચાલુ કરતાં પહેલાં, ભારતે કેવી રીતે બ્રિટિશરોથી આઝાદી (freedom-ફ્રીડમ) મેળવી અને ભાગલા કેવી રીતે પડ્યા તે વાત બાળકોને કરવી. તેઓને ભારત અને પાકિસ્તાન નકશામાં બતાવવા.



બદલાતો સમય



હું મારું ગામ અને ઘર છોડવાથી દુઃખી હતો. ત્યાં મારા બધા મિત્રો હતા. અમે બધાં ઘરના સભ્યો બળદગાડાં લઈને ભાગ્યાં, તે પણ સરહદ પર પડાવી લીધાં. છેલ્લે ચાલતાં અમે કચ્છના ધોળાવીરા નજીક આવ્યાં. અમારી જેમ ઘણા લોકોએ અમારા

વિસ્તારમાંથી સ્થળાંતર કર્યું હતું. લોકો કહેતા હતા કે આપણો દેશ બે ભાગ ભારત અને પાકિસ્તાનમાં વિભાજિત થઈ ગયો હતો. ભારતમાંથી ઘણા લોકો પાકિસ્તાનમાં ગયા હતા. જેમ અમે ભારતમાં આવ્યા હતા. થોડો સમય અમે બધાં એક કૂબો બનાવીને ધોળાવીરાનાં ખુલ્લા મેદાનમાં રહ્યાં હતાં.

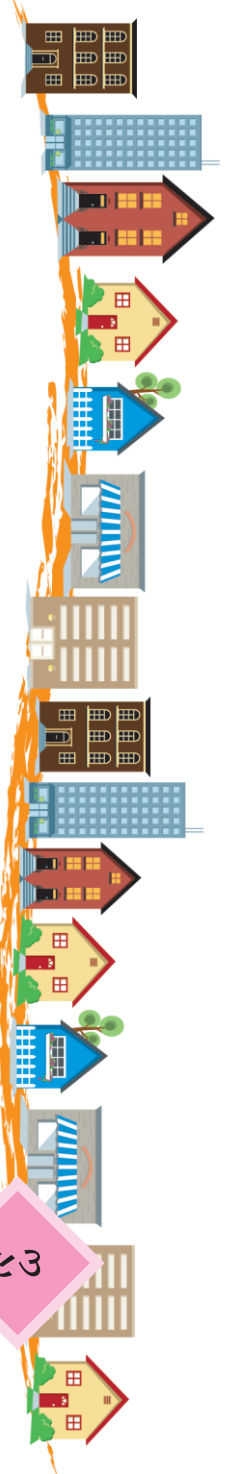
એક નવું ઘર

એક દિવસ બાપાએ અમને કહ્યું કે હવે ખરચરિયા (જયરામનગર) ગામમાં થોડી જગ્યા મળી છે. તેમણે કહ્યું આપણે ત્યાં આપણું ઘર બનાવીશું. હું ખૂબ જ ખુશ હતો. બાપા અને માએ ઘર બનાવવા સખત મહેનત કરી હતી. અમે બાળકોએ પણ મદદ કરી હતી. માએ માટી ખોદી અને અમે તગારાં ભરીને માને આપ્યાં હતાં. બહેન અને માએ તેમાં ભૂંસું ભેળવ્યું. બાપાએ દીવાલો બનાવી.

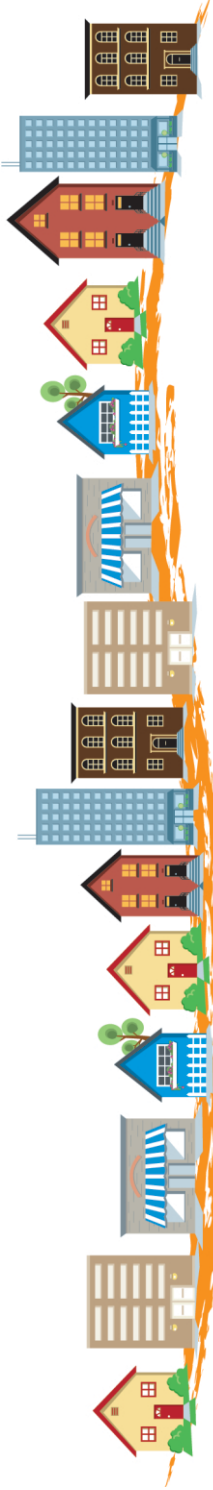
અમે આજુબાજુમાંથી ગાયનું છાશ ભેગું કરી લાવ્યાં. માએ તેમાંથી લીંપણ કરી ભોંયતળિયું તૈયાર કર્યું. મા કહેતાં કે ગાર કરેલી હોય ત્યાંથી જીવજંતુઓ દૂર રહે છે.



હવે, છાપરું ઢાંકવાનું હતું. બાપાએ લાંબી લીમડાની ડાળીઓ તોડી વાંસા



૯૩



તૈયાર કરી મોભ મૂક્યો. જેના પર થોડાં શણના કોથળા મૂકી માટીનાં નળિયાંથી ઢાંકી દીધું.

અમારી આજુબાજુના મોટા ભાગનાં ઘરો અમારા ઘર જેવાં જ હતાં. જે અમારા જૂના ઘર જેવાં જ હતાં, જે મને ખૂબ જ ગમતું હતું.



શોધી કાઢો અને લખો :

- ગામના કોઈ વડીલ સાથે વાત કરો. તેમની મુલાકાત લઈ જ્યારે તેઓ આઠ કે નવ વર્ષના હતા તે સમયના તેમના અનુભવો જાણો અને લખો.
- તે ક્યાં રહેતા હતા ? તે જગ્યાનું નામ લખો.
- તેમનું ઘર કઈ કઈ સામગ્રીમાંથી બનાવેલું હતું ?
- તેમના ઘરમાં શૌચાલય હતું ? જો ના, તો તે ક્યાં હતું ?
- ઘરના કયા ભાગમાં રસોઈ બનાવવામાં આવતી હતી ?
- નીલાભાઈનું ઘર બન્યું ત્યારે ખૂબ જ ગાર / માટીનો ઉપયોગ થયો. શા માટે ?



શિક્ષક માટે : જયરામનગર પાટણ જિલ્લાના સમી તાલુકામાં આવેલું છે. બાળકોને શાળામાં રહેલા નકશામાં પાટણ અને સમી દર્શાવવા કહો. તેઓનું ધ્યાન દોરો. નીલાભાઈનાં માતા-પિતાએ ઘર બનાવવા બધી સ્થાનિક સામગ્રીનો ઉપયોગ કર્યો હતો. સ્થાનિક મળી આવતી સામગ્રીઓ અને તેના ઉપયોગ વિશે ચર્ચા કરો.

બદલાતો સમય

ઘરમાં ફેરફાર

સમય ઝડપથી વીતવા લાગ્યો. અમે મહેનત કરીને સ્થિર થયાં હતાં. હવે બા-બાપુજી મને પરણાવવા માંગતા હતાં. મેં વિચાર્યું કે લગ્ન પહેલાં અમારે ઘરની મરામત કરાવવી જોઈએ અને એક રૂમ વધારે બનાવવો જોઈએ. તે સમયે શહેરોમાં ઘર બનાવવા માટે લોકો સિમેન્ટ વાપરતા હતા. તેઓ કહેતા સિમેન્ટથી મજબૂત ઘરો બને છે. અમે પણ વિચાર્યું કે અમારે સિમેન્ટનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. અમે નવા રૂમની છત બનાવવા લોખંડ અને સિમેન્ટનો ઉપયોગ કર્યો.

તે સમયે બજારમાં પકવ્યા વગરની ઈંટો (બેલાં) પણ મળતી હતી. અમે તેનાથી દીવાલો બનાવી. ઈંટોનો ઉપયોગ



ફાયદાકારક (benificial-બેનિફિસીયલ) હતો. અમારે હવે દીવાલ પર લીંપણ નહોતું કરવું પડતું. વર્ષમાં એકવાર અમે દીવાલોને ચૂનો લગાવડાવતા. અમે આંગણામાં નાનું રસોડું પણ બનાવી દીધું. રસોડામાં માટીનો ચૂલો અને વાસણો મૂકવાની જગ્યા હતી.

પછી મારાં લગ્ન થયાં અને મારી પત્ની અમારા નવા ઘરમાં આવી. રસોઈ બનાવવા તે રસોડામાં નીચે બેસતી. અમે બધાં રસોડામાં ચટ્ટાઈ પર એકસાથે જમવા બેસતાં. તે ખૂબ ખુશીનો સમય હતો !

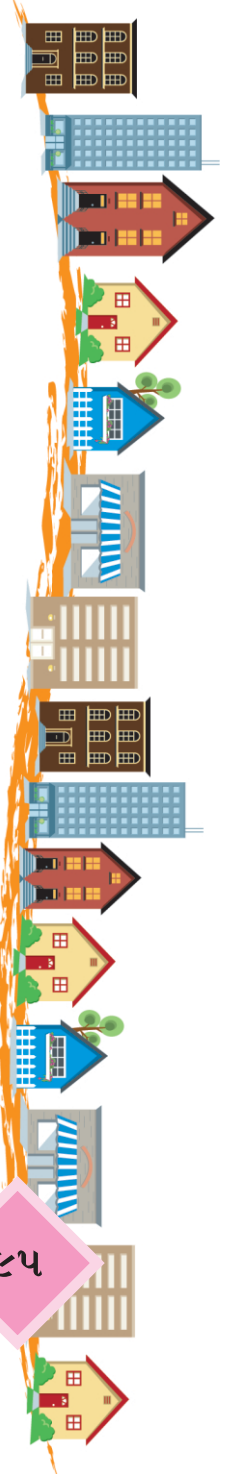
તે દિવસોમાં કેટલાંક લોકો શૌચ કરવા ખુલ્લા ખેતરોમાં જતાં હતાં. ઘણાંબરાં મકાનોમાં તેના માટે અલગ જગ્યા હતી. અમે ઘરની પાછળ બેલાંથી નાનું શૌચાલય બનાવ્યું હતું.

વધુ બદલાવ

મારા સાત દીકરા અને એક દીકરીનો જન્મ તે ઘરમાં થયો હતો. સમય વીતતો ગયો. બાળકો થોડુંઘણું ભણ્યાં. વીસ વર્ષ પહેલાં અમારી દીકરી ઝમીનાં લગ્ન થયાં અને તે સાસરે રાફુ ગામે ચાલી ગઈ. જ્યારે મારા દીકરા લાખાનાં લગ્ન થયાં અમને લાગ્યું કે નવી વહુ માટે અમારે ઘર તૈયાર કરી દેવું જોઈએ.

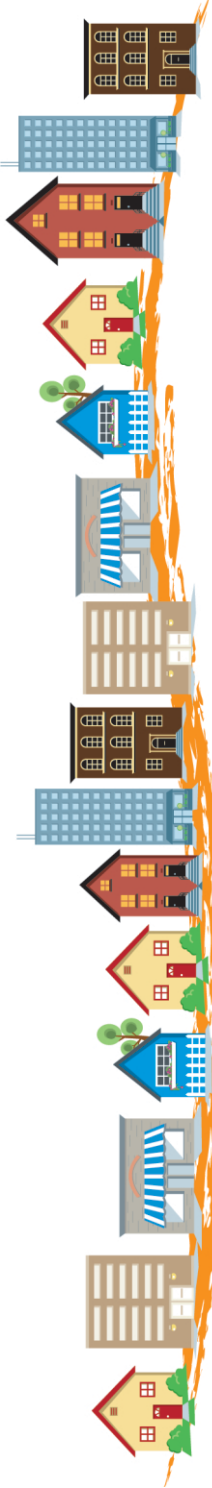


શિક્ષક માટે : બેલાં દરિયાકિનારે ખાણોમાંથી નીકળતો એક પ્રકારનો પથ્થર છે. જેનો ઉપયોગ ઈંટોની જેમ થાય છે.



૯૫





ત્યારે દરેક લોકો પાકી ઈટો વાપરતા હતા. અમે પણ દીવાલ બનાવવા તેનો જ ઉપયોગ કર્યો અને છત માટે વાંસા, નળિયાંના બદલે અમે મજબૂતી લાવવા માટે લોખંડ, કપચી અને સિમેન્ટનો ઉપયોગ કર્યો. શૌચાલયમાં કચરાના નિકાલ માટે

પાઈપ મૂકી. રસોડું મોટું બનાવ્યું. લાખાની પત્ની માટીનો ચૂલો ખૂબ જ ઓછા પ્રમાણમાં વાપરે છે કારણ કે, તે ગેસ-સ્ટવ પર રસોઈ બનાવે છે.



નવી વસ્તુઓ જોઈએ

મારા દીકરાનો દીકરો હમણાં જુદો રહેવા લાગ્યો છે તેણે હવે નવું ઘર બનાવ્યું છે. તેને નાની-મોટી ખરીદી કરવા શહેર જવાનું થાય છે. ત્યાં તો મોટી મોટી ઈમારતો હોય. તેમાં જુદી જુદી સુવિધાઓ ઘણી જોવા મળે. તે નવી પેઢીનો દીકરો છે. તેણે હવે શૌચાલય, રસોડું વગેરે સુવિધાઓવાળું ઘર બનાવ્યું છે. જે બનાવવું અમારા માટે અઘરું હતું.



થોડાં વર્ષો પહેલાં લાખાએ શૌચાલય અને બાથરૂમ ફરીથી બનાવડાવ્યું. તેણે બાથરૂમમાં રંગીન ટાઈલ્સનો ઉપયોગ કર્યો. વિચારો, ન્હાવા માટેની જગ્યામાં આટલો બધો ખર્ચો !

હું હવે એંશી વર્ષનો થયો. આ બધાં વર્ષોમાં મેં ઘણા ફેરફાર જોયા છે, મારા પોતાના ઘરમાં. પણ મને ખબર નથી કે મારાં પૌત્ર-પૌત્રીઓ ક્યાં રહેવાનું પસંદ કરશે અને તેમનાં ઘર કેવાં હશે ! અત્યારે અત્યારનો ટંડો ગામમાં મકાનો કેવાં હશે ? મને એમ પણ થાય છે કે મારાં બીજાં મિત્રો ક્યાં હશે ?

- તમારું ઘર બનાવવા માટે કઈ કઈ સામગ્રીઓ ઉપયોગમાં લેવામાં આવી છે ?

બદલાતો સમય

- તમારા મિત્રનું ઘર કઈ કઈ સામગ્રીમાંથી બનેલું છે તે શોધી કાઢો. શું તેમાં કોઈ ફેરફાર છે ? તેના વિશે લખો.

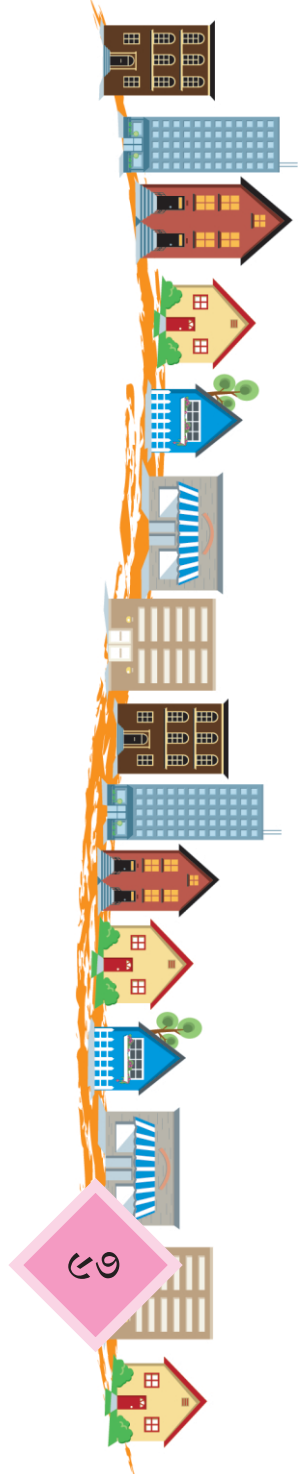
- નીલાભાઈનાં પૌત્ર-પૌત્રીઓ કેવા ઘરમાં રહેશે તમે શું વિચારો છો ?

- તમે મોટા થઈને ક્યાં રહેવાનું પસંદ કરશો ? તમે કેવા પ્રકારનું ઘર પસંદ કરશો ?

- તમારાં દાદા-દાદીઓના ઘર શાના દ્વારા બનાવવામાં આવ્યાં તેના વિશે તમે લખ્યું. શું તેમાંની કેટલીક સામગ્રી તમારું ઘર બનાવવા ઉપયોગમાં લેવાઈ છે ? તેનાં નામ આપો.

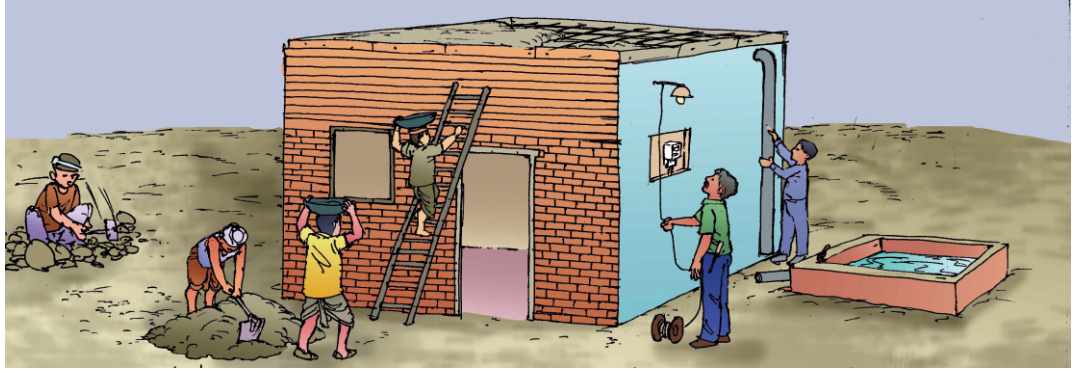
- લોકોને તેઓ જે કામ કરે છે તે અનુસાર નામ આપવામાં આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે, જે માણસ લાકડાંનું કામ કરે છે તેને સુથાર કહેવાય.

- તમારા ગામમાં, જે લોકો લાકડાંનું કામ કરે તમે તેમને શું કહો છો ?



૯૭

હવે, ચિત્ર જુઓ અને કોષ્ટક પૂર્ણ કરો.



અલગ-અલગ લોકો દ્વારા અહીં કેવા પ્રકારનાં કામ થાય છે ?

ચિત્રમાં તેઓ કયાં સાધનોનો ઉપયોગ કરતા બતાવાયાં છે ? તેમનાં નામ આપેલા કોષ્ટકમાં લખો.

કામ	સાધન	તે માણસ શું કહેવાય છે ?
૧. _____	_____	_____
૨. _____	_____	_____
૩. _____	_____	_____
૪. _____	_____	_____

શું તમે આ પ્રકારનું કામ કરનારા માણસોને જાણો છો ? તેઓની મુલાકાત લઈ માહિતી મેળવો અને તમારા મિત્રો સાથે તેની ચર્ચા કરો.



જ્યાં બાંધકામ ચાલતું હોય તેવા સ્થળની શિક્ષક કે વાલીની મદદથી મુલાકાત કરી નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

- શાનું બાંધકામ (construction-કન્સ્ટ્રક્શન) થઈ રહ્યું છે ?

- કેટલા માણસો કામ કરી રહ્યા છે ?

બદલાતો સમય

- તેઓ કયા પ્રકારનું કામ કરી રહ્યા છે ?

- ત્યાં કેટલાં પુરુષો અને સ્ત્રીઓ છે ?

- તે લોકોને દરરોજ કેટલા રૂપિયા મળે છે ? એક-બે લોકોને પૂછો.

- મકાન બનાવવા કઈ કઈ સામગ્રી વાપરવામાં આવી છે ?

- મકાન બનાવવા કેટલી ટૂક ઈંટો અને કેટલી થેલીઓ સિમેન્ટ વાપરવામાં આવી હશે તે અનુમાન કરવા પ્રયત્ન કરો.

- બાંધકામની જગ્યાએ સામગ્રી કેવી રીતે લાવવામાં આવે છે ? (ટ્રક દ્વારા, હાથલારીથી, બીજાં વાહનો દ્વારા) તેની યાદી બનાવો.

- કિંમતો શોધી કાઢો.

સિમેન્ટની એક થેલી

એક ઈંટ

રેતીની એક ટ્રક / ટ્રેક્ટર

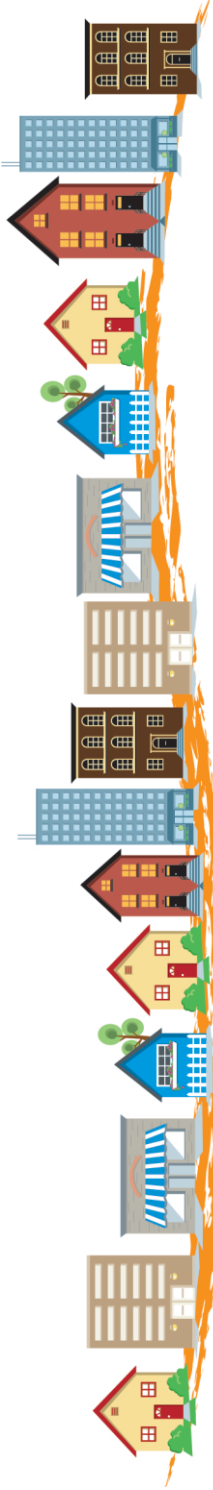
- થોડા બીજા પ્રશ્નો પૂછો અને તેના જવાબ લખો.

- _____
- _____



શિક્ષક માટે : જો તમારી નજીકમાં બાંધકામ ચાલતું હોય તો તમે બાળકોને ત્યાં લઈ જઈ શકો છો. તેઓને ત્યાં કામ કરતા લોકો સાથે વાતચીત કરવા પ્રેરણા આપો.





- એંશી વર્ષ સુધીમાં, નીલાભાઈના ઘરમાં જુદા જુદા સમયે જુદી જુદી સામગ્રીઓ ઉપયોગમાં લેવાઈ હતી. તેની સાચા ક્રમમાં યાદી બનાવો.

૧.



૨.



૩.



૪.



ચાલો, ઘર બનાવીએ :

- બાળકોને ત્રણ-ચારના જૂથમાં વિભાજિત કરો. દરેક જૂથને અલગ-અલગ ઘરના નમૂના બનાવવા દો. તેના માટે તમે માટી, લાકડું, કાગળ, કાપડના ટુકડા, ચંપલનું બોક્સ, દીવાસળીનું બોક્સ અને રંગોનો ઉપયોગ કરી શકો છો.
- બધાં ઘરો / મકાનો પડોશમાં ફળિયું બને તે રીતે ગોઠવો.



શિક્ષક માટે : બાંધકામની જગ્યાએથી થોડા માણસોને તમારી શાળામાં બાળકો / વિદ્યાર્થીઓ સાથે તેમનાં કામ અને સાધનો વિશે વાત કરવા આમંત્રણ આપો.